

LANGZS

LANDELIJK ADVOCATEN NETWERK
GEWELDS- EN ZEDENSLACHTOFFERS

Rechtsbijstand aan slachtoffers van
gewelds- en zedenzaken

Schadevergoeding

Rechtsbijstand aan slachtoffers van gewelds- en zedenzaken: Schadevergoeding

De schade die slachtoffers van een gewelds- of zedenmisdrijf lijden kan aanzienlijk zijn. Emotioneel en materieel, maar ook wat betreft kosten die gemaakt moeten worden.

Iemand die schade lijdt als gevolg van het handelen van iemand anders, kan recht hebben op vergoeding van zowel de materiële schade (kosten) als de immateriële schade (smartengeld). In dit factsheet komt aan de orde wanneer er een recht op schadevergoeding bestaat, welke schade voor vergoeding in aanmerking komt, en welke manieren er zijn om de schade vergoed te krijgen.

Voorwaarden voor schadevergoeding

Artikel 6:162 BW bepaalt dat iemand die een onrechtmatige daad pleegt jegens iemand anders verplicht is om de schade die de ander ten gevolge van die onrechtmatige daad lijdt te vergoeden. Onrechtmatig handelen is het handelen in strijd met het recht of met de maatschappelijke zorgvuldigheid. Handelen wat een strafbaar feit oplevert is daarmee automatisch een onrechtmatig daad. Maar ook vormen van geweld die niet als zodanig strafbaar zijn gesteld (bijvoorbeeld psychische mishandeling die niet gekwalificeerd kan worden als bedreiging of belaging) kunnen wel onrechtmatig zijn. Om de schade op de pleger te kunnen verhalen is het noodzakelijk aan te tonen dat de schade het gevolg is van het onrechtmatig handelen.

Welke schade komt voor vergoeding in aanmerking

Materiële schade

Materiële schade of vermogensschade omvat zowel geleden verlies als gederfde inkomsten. Ook de kosten die gemaakt worden om de schade te beperken en vast te stellen vallen onder de materiële schade. Bij materiële schade moet worden gedacht aan de kosten van reparatie of vervanging van vernielde kleding, bril of huisraad, de kosten van medische behandeling en therapie, de kosten van tijdelijk verblijf elders en van verhuizing of de buitengerechtelijke kosten ter vaststelling van de schade en/of aansprakelijkheid. Ook het

inkomen dat een slachtoffer ten gevolge van het onrechtmatig handelen mist is een schadepost. Dat kan gaan om verlies aan verdienvermogen ten gevolge van het misdrijf, maar bijvoorbeeld ook om niet genoten inkomsten voor prostitutie-werkzaamheden in mensenhandelzaken. De omvang van de materiële schade is in beginsel exact te berekenen, hoewel dit bij het vaststellen van gederfde inkomsten veelal niet eenvoudig is. Dan wordt de schade vaak geschat.

Immateriële schade

Immateriële of smartengeld is schade die niet het vermogen van het slachtoffer raakt, maar diens gevoelswereld. Daarbij gaat het om de pijn, het verdriet, psychisch en/of lichamelijk letsel en de beperkingen die iemand daardoor ervaart. Niet alle immateriële schade komt voor vergoeding in aanmerking; alleen wanneer het slachtoffer lichamelijk letsel heeft opgelopen, in de goede naam is geschaad of op een andere wijze in de persoon is aangetast bestaat er recht op immateriële schadevergoeding. Een schending van een fundamenteel mensenrecht wordt hier ook onder begrepen. De omvang van immateriële schade is niet exact te berekenen en wordt naar redelijkheid vastgesteld. De ernst van het letsel en de beperkingen die het slachtoffer daardoor ervaart spelen hierbij een belangrijke rol.

Aanknopingspunten voor de hoogte van het smartengeld kunnen worden gevonden in de Smartengeldgids van de ANWB, en voor zedenzaken in de gids 'Seksueel geweld betaald gezet', waarvan in 2014 een geactualiseerde versie zal verschijnen.

Schade van derden

Soms lijdt niet alleen het slachtoffer zelf schade, maar ook anderen.

Materiële schade die door anderen dan het slachtoffer gemaakt wordt kan voor vergoeding in aanmerking komen als zogenaamde 'verplaatste schade': kosten van derden, die als zij door het slachtoffer zelf zouden zijn gemaakt, voor vergoeding in aanmerking gekomen zouden zijn (6: 107 BW). Met name bij kosten die ouders maken ten behoeve van hun kinderen die slachtoffer zijn kan dit aan de orde zijn. Schade van nabestaanden van een overleden slachtoffer komt in beperkte mate voor vergoeding in aanmerking: alleen de schade wegens de begrafeniskosten en gederfde inkomsten wegens levensonderhoud (6:108 BW). Wanneer anderen dan het slachtoffer immateriële schade lijden - zogenaamde affectieschade - komt deze in beginsel niet voor vergoeding in aanmerking. Alleen indien er sprake is

van zogenaamde shock-schade is er een - zeer beperkte - mogelijkheid bijvoorbeeld als ouder smartengeld te vorderen.

Het Schadefonds Geweldsmisdrijven kent wel een regeling voor affectieschade van nabestaanden.

Wettelijke rente en proceskosten

De te betalen schadevergoeding wordt vermeerderd met de wettelijke rente. Deze wettelijke rente moet apart worden gevorderd. De wettelijke rente is in beginsel verschuldigd vanaf de datum dat de schadevergoeding verschuldigd is; derhalve de datum waarop de schade is ontstaan. Voor materiële schade is dat de datum waarop de kosten zijn gemaakt; voor smartengeld in beginsel de datum waarop de onrechtmatige daad is gepleegd. In zaken waarin het onrechtmatig handelen zich over langere tijd uitstrekt (bijvoorbeeld langdurig seksueel misbruik) hanteren rechters verschillende aanvangstijdstippen (datum eerste feit, datum laatste feit, datum in midden periode). Er zijn over het algemeen goede argumenten aan te voeren dat de schade bij het eerste feit ontstaat, en dus wettelijke rente te vorderen met ingang van die datum.

Waar de advocaatkosten voorafgaand aan de procedure veelal als buitengerechtelijke kosten ter vaststelling van de schade en/of de aansprakelijkheid onder de materiële schade vallen, geldt dat niet voor de advocaatkosten die in de schadevergoedingsprocedure worden gemaakt. Deze kunnen als proceskosten worden gevorderd.

Schadevergoeding in de strafprocedure

Schadebemiddeling door politie of justitie

Wanneer er sprake is van duidelijke, eenvoudig vast te stellen schade, kunnen politie of justitie bemiddelen tussen slachtoffer en pleger om tot een schadevergoedingsregeling te komen.

Voeging als benadeelde partij

Het slachtoffer kan binnen het strafproces als benadeelde partij zijn schade vorderen (art. 51f-51g en 361 Sv). Het gaat om een civielrechtelijke vordering binnen de strafrechtelijke procedure. Dit betekent dat op de vordering de civielrechtelijke regels met betrekking tot schadevergoeding na onrechtmatige daad van toepassing zijn. Ook ten aanzien van het bewijs gelden de civielrechtelijke regels. Alleen degene die rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit kan een vordering benadeelde partij indie-

nen. Ouders kunnen als wettelijk vertegenwoordiger van hun kind diens schade vorderen, maar niet hun eigen schade.¹ Nabestaanden kunnen in beperkte mate een vordering benadeelde partij indienen (art 51f lid 2 Sv). Voor het indienen van de vordering kan gebruik worden gemaakt van een formulier (het zogenaamde voegings-formulier) dat wordt toegestuurd door het Openbaar Ministerie. Voegen kan ook nog ter zitting; tot aan het moment dat de officier van justitie requireert. Hierbij is het niet verplicht gebruik te maken van het formulier; voegen ter zitting kan zelfs mondeling.

Voegen kan zowel ten aanzien van de ten laste gelegde feiten als de ad informandum gevoegde feiten (361 lid 2 onder b Sv).

Indien behandeling van de vordering van de benadeelde partij naar het oordeel van de rechtbank een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert, kan de rechtbank bepalen dat de vordering in het geheel of ten dele niet ontvankelijk is (361 lid 3 Sv). De bedoeling van dit nieuwe criterium is dat de strafrechter een vordering benadeelde partij minder snel niet ontvankelijk verklaart dan onder het oude criterium 'niet van eenvoudige aard'. Het enkele feit dat een vordering wordt betwist, niet onmiddellijk met voldoende bewijsmiddelen wordt onderbouwd of dat er bijvoorbeeld een enkele getuige of deskundige moet worden gehoord of het gevorderde bedrag hoger is dan gemiddeld, mag geen reden (meer) zijn de vordering om die reden niet ontvankelijk te verklaren.²

Schade waarover in een voegingsprocedure inhoudelijk een beslissing is genomen, kan later niet nogmaals in een civiele procedure worden gevorderd.³ Het is wel mogelijk in de voegingsprocedure een voorschot op de schadevergoeding te vragen en in de civiele procedure de volledige schadevergoeding. Ook is het mogelijk om de totale schade te splitsen en een deel te vorderen in de voegingsprocedure, bijvoorbeeld wanneer vaststelling van een deel van de schade een

¹ Het Hof Amsterdam oordeelde in de Amsterdamse Zedenzaak (Hof Amsterdam 26-4-2013, ECLI:NL:GHAMS:2013:BZ8885) dat artikel 51f Sv alleen het slachtoffer zelf het recht geeft zich te voegen; ouders hebben derhalve geen ingang om shockschade of verplaatste schade te vorderen. Tegen deze uitspraak is cassatie ingesteld.

² Kamerstukken II 2007/08, 30143, nr. 16 (Amendement van de leden Wolfsen en Teeven).

³ Wanneer een vordering niet-ontvankelijk is verklaard en dus niet inhoudelijk wordt behandeld, dan kan de zaak nog wel aan de civiele rechter worden voorgelegd. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de strafrechter de vordering als 'niet van eenvoudige aard' beoordeelt.

onevenredige belasting van het strafgeding op zou leveren. Wanneer een slachtoffer zich in de strafprocedure heeft gevoegd doet de rechter bij de uitspraak in de strafzaak ook een uitspraak over de vordering van de benadeelde partij. Deze uitspraak moet worden gemotiveerd (361 lid 4 Sv).

Schadevergoedingsmaatregel

Artikel 36f Sr regelt de schadevergoedingsmaatregel: bij de strafoplegging kan de rechter bepalen dat de pleger een schadevergoeding aan het slachtoffer moet betalen. Ook dit gebeurt niet op vordering van het slachtoffer, maar op vordering van Het OM. In de praktijk wordt de schadevergoedingsmaatregel vaak opgelegd in combinatie met de toewijzing van de vordering als benadeelde partij (zie hierna), en doorgaans voor hetzelfde bedrag. Dit heeft voor het slachtoffer het voordeel dat justitie zorgt voor de inning van de vordering: wanneer de rechter een schadevergoedingsmaatregel oplegt, wordt deze geïnd door het justitieel incassobureau, die zorgt dat het geld bij het slachtoffer terecht komt. Bij schadevergoedingsmaatregelen die worden opgelegd bij zeden- en geweldsmisdrijven geldt een voorschotregeling: indien de veroordeelde acht maanden na het onherroepelijk worden van de uitspraak de schadevergoeding nog niet (helemaal) heeft betaald, betaalt de Staat het (resterende) bedrag uit aan het slachtoffer.⁴ Justitie neemt daarmee het risico dat de vergoeding niet geïnd kan worden over van het slachtoffer.

Schadevergoeding als bijzondere voorwaarde

Het betalen van een schadevergoeding kan opgelegd worden als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke schorsing van de voorlopige hechtenis, een voorwaardelijk sepot of een voorwaardelijke straf. Het slachtoffer kan niet vorderen dat het vergoeden van de schade als bijzondere maatregel wordt opgelegd; het kan wel aan de politie/het OM melden wel of geen prijs te stellen op schadevergoeding bij wijze van bijzondere voorwaarde. Een schadevergoeding die als bijzondere voorwaarde is opgelegd levert geen executoriale titel op. Wanneer de pleger niet betaalt, voldoet hij niet aan de voorwaarden en loopt kans alsnog in voorlopige hechtenis te moeten, vervolgd te worden of een straf opgelegd te krijgen. De schade van het slachtoffer wordt dan echter niet vergoed.

De voeging in hoger beroep

Wanneer er hoger beroep⁵ wordt ingesteld in de strafzaak (door de verdachte of het Openbaar Ministerie), loopt de vordering van de benadeelde partij automatisch mee voor het bedrag waarvoor deze in eerste instantie is toegewezen. Voor het gedeelte dat ongegrond is verklaard kan de benadeelde partij zich in hoger beroep opnieuw voegen. De vordering kan in hoger beroep niet worden verhoogd (421 lid 3 Sv).

Wanneer er geen hoger beroep wordt ingesteld door verdachten en/of OM, kan de benadeelde partij in hoger beroep gaan van het gedeelte van het vonnis waarin zijn vordering is afgewezen. Dit hoger beroep wordt behandeld als civiele procedure, maar er wordt geen griffierecht geheven (421 lid 4 Sv).

Wanneer de vordering van de benadeelde partij is toegewezen kan het slachtoffer bij de rechtbank de uitspraak opvragen, en daarmee de schadevergoeding bij de pleger gaan incasseren. In de praktijk worden de toewijzing van de vordering van de benadeelde partij en de schadevergoedingsmaatregel (zie hiervoor) vaak gecombineerd. De rechter legt dan het bedrag dat is toegewezen als aan de benadeelde te betalen schadevergoeding ook op bij wijze van schadevergoedingsmaatregel. Voordeel hiervan is dat het Centraal Justitieel Incassobureau zorgt voor de inning van de schadevergoeding, en dat gebruik gemaakt kan worden van de voorschotregeling (zie hiervoor).

Schadevergoeding in een civiele procedure

Met de uitbreiding van de mogelijkheden voor slachtoffers om hun schade in de strafzaak te vorderen, en de voordelen die dit met zich meebrengt (bewijsvergaring door politie en OM; incasso en voorschot door de overheid), wordt steeds minder gebruik gemaakt van de mogelijkheid in een civiele procedure schade te vorderen.

De civiele procedures blijven wel van belang, met name wanneer een slachtoffer snel een beslissing wil op een vordering (en het er naar uitziet dat de strafzaak nog wel even op zich laat wachten), wanneer het slachtoffer volledige schadevergoeding wenst en dit het strafproces teveel zou belasten, en/of wanneer in de strafzaak (een deel van) de vordering niet ontvankelijk is verklaard.

⁴ Artikel 36f lid 7 SR. De nadere uitwerking (beperking tot zeden- en geweldsmisdrijven) is te vinden in het Uitvoeringsbesluit voorschot schadevergoedingsmaatregel.

⁵ Wat in deze paragraaf wordt gezegd over hoger beroep geldt ook voor cassatie.

In een civiele procedure vordert het slachtoffer rechtstreeks schadevergoeding van de pleger. Het slachtoffer maakt als eiser de procedure aanhangig. Het is ook aan het slachtoffer om te bewijzen dat er sprake was van onrechtmatig gedrag van de pleger, dat er schade is, wat de omvang van deze schade is en dat de schade het gevolg is van het onrechtmatige gedrag en aan de pleger kan worden toegerekend. Wanneer er een onherroepelijke veroordeling van de strafrechter ligt geldt dat als bewijs van het gepleegde geweld. Voor het overige kan bewijs worden geleverd door middel van verklaringen van getuigen (waaronder het slachtoffer zelf als partij-getuige), verklaringen van deskundigen en alle andere mogelijke bewijsmiddelen. Het slachtoffer bepaalt als eiser waar de procedure over gaat en wat er wordt gevorderd. De gedaagde kan echter eigen punten inbrengen in de procedure en eventueel een tegenvordering indienen. Schades tot € 25.000 kunnen worden gevorderd in een procedure bij de kantonrechter, dit kan eventueel zonder bijstand van een advocaat. Voor het vorderen van een schadevergoeding boven de € 25.000 moet een procedure bij de rechtbank worden gestart. Hiervoor is de bijstand van een advocaat verplicht.

Civiel kort geding

Wanneer het slachtoffer er belang bij heeft dat er op korte termijn een rechterlijke uitspraak komt over de schade en de vergoeding daarvan, kan in een kort geding procedure een voorschot op de schadevergoeding worden gevorderd. De kort geding procedure vindt - op basis van een dagvaarding van de gedaagde door het slachtoffer als eiser - plaats door middel van een mondelinge behandeling bij de voorzieningenrechter. In een kort geding is geen ruimte voor het verlenen van bewijsopdrachten of het doen van onderzoek. Alleen wanneer de eiser op voorhand aannemelijk kan maken dat er sprake is geweest van geweld en dat in een aan te spannen bodemprocedure een schadevergoeding toegerekend zou worden, kan in een kort geding een voorschot worden toegewezen. Het bewijs kan bijvoorbeeld geleverd worden met behulp van stukken uit de strafzaak. Daarnaast moet het slachtoffer aantonen dat er sprake is van een spoedeisend belang. Dat kan bijvoorbeeld zijn gelegen in de noodzaak betalingen te doen (bijvoorbeeld therapiekosten), maar ook in het belang van erkenning van het slachtoffer-schap.

Het is mogelijk (maar niet verplicht) om nadat in een kort geding procedure een voorschot is toegewezen, alsnog in een bodemprocedure de volledige schadevergoeding te vorderen.

Behalve een voorschot op de schadevergoeding kunnen in kort geding ook ordemaatregelen worden gevorderd, zoals een straat- en contactverbod, een verhuisgebod, medewerking aan HIV- of SOA-testen of zelfs het laten verwijderen van tatoeages.

Civiele bodemprocedure

Een bodemprocedure is de normale civiele procedure. Hierin kan de volledige schade worden gevorderd.

Het slachtoffer kan hierbij - onderbouwd - een bepaald bedrag aan schadevergoeding vorderen, maar het is ook mogelijk om de rechtbank te vragen (een deel van) de schade toe te wijzen 'op te maken bij staat'. Dat betekent in feite dat de procedure wordt opgeknipt: eerst oordeelt de rechtbank of er een schadevergoeding betaald moet worden; vervolgens wordt in een zogenaamde schadestaatprocedure bepaald hoe groot de schade is. Een bodemprocedure verloopt in ieder geval in eerste instantie schriftelijk: het slachtoffer geeft als eiser in een schriftelijke dagvaarding aan welke schadevergoeding wordt gevorderd en welke gronden daarvoor zijn; vervolgens krijgt de gedaagde de gelegenheid hier schriftelijk op te reageren. De rechtbank bepaalt hoe de procedure verder verloopt. Doorgaans wordt er een comparitie (zitting) bepaald, maar er kan nog een schriftelijke ronde komen, een van de partijen kan een bewijsopdracht krijgen, of er kan een deskundige worden benoemd die aan de rechtbank moet rapporteren. Een bodemprocedure is over het algemeen tijdrovend en duurt al gauw een tot twee jaar (nog afgezien van de mogelijkheden van hoger beroep). Het is wel de enige procedure waarin ook in ingewikkelde zaken die een uitgebreide behandeling vergen de volledige schade kan worden gevorderd.

Inning van een toegewezen civiele vordering

Het is aan het slachtoffer (en diens advocaat) zelf om de schadevergoeding die in een civiele procedure is toegewezen bij de gedaagde te innen, zo nodig met behulp van een deurwaarder. Wanneer de gedaagde na hierover te zijn aangeschreven niet betaalt, kan de uitspraak worden uitgevoerd (geëxecuteerd of ten uitvoer gelegd) door middel van het leggen van beslag op zijn inkomen of vermogen.

Verjaring

De mogelijkheid om via de rechter een schadevergoeding te vorderen bestaat maar gedurende een bepaalde termijn. Na

deze termijn is de vordering verjaard. In de wet is bepaald dat civiele vorderingen verjaren vijf jaar nadat het slachtoffer bekend is geworden met de schade en met de dader en in ieder geval twintig jaar nadat het feit is gepleegd (3:310 BW). De termijn van vijf jaar is de relatieve verjaringstermijn (deze is afhankelijk van het bewustzijn van het slachtoffer). De termijn van twintig jaar is absoluut.

In bijvoorbeeld zedenzaken zijn de schade en de omvang ervan niet altijd meteen duidelijk, zeker wanneer sprake is van psychisch letsel. In de civiele rechtspraak wordt het begin van de verjaringstermijn van vijf jaar vaak gesteld op het moment waarop het slachtoffer aangifte doet, of anderszins blijkt geeft werk te willen maken van de zaak. Een slachtoffer kan de verjaring stuiten (tijdelijk stilleggen) door expliciet (en bewijsbaar) aan de pleger te laten weten aanspraak te maken op vergoeding van de schade. Na de stuiting gaat een nieuwe termijn van vijf jaar lopen. Bij een minderjarige benadeelde gaat de 5-jaar-termijn vanaf de datum van meerderjarigheid lopen.

Met ingang van 1 februari 2004 wordt in lid 5 van artikel 3:310 BW een specifieke regeling gegeven voor de verjaring van een vordering tot vergoeding van personenschade (letsel of overlijden). In afwijking van de leden 1 en 2 geldt hier geen absolute verjaringstermijn meer, alleen nog de korte van vijf jaar. Zolang de benadeelde partij niet bekend is met de schade en met de aansprakelijke persoon verjaart de rechtsvordering niet.

De wet kent daarnaast een belangrijke uitzondering op deze verjaringstermijnen: indien de schade het gevolg is van een strafbaar feit, verjaart rechtsvordering tot schadevergoeding niet zolang het recht tot strafvordering niet is vervallen (3:310 lid 4 BW). Dit betekent dus dat een zaak civielrechtelijk niet verjaart zolang deze strafrechtelijk niet verjaart.

De strafrechtelijke verjaring is de afgelopen jaren flink opgerekt. Zo verjaren misdrijven waarop een gevangenisstraf van 12 jaar of meer is gesteld en een aantal zedenmisdrijven waarop een lagere straf is gesteld (kinderporno, seksueel binnendringen onmachtigen en minderjarigen, aanranding) in het geheel niet meer (70 lid 2 SR), en geldt voor een aantal andere zedendelicten en genitale verminking dat de verjaring pas begint te lopen bij het meerderjarig worden van het slachtoffer (71 Sr).

De wijzigingen die in de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden in de verjaringstermijnen hebben lopende verjaringstermijnen verlengd; zaken die reeds verjaard waren toen de wijziging inging blijven echter verjaard.

Schadefonds Geweldsmisdrijven

Slachtoffers van geweldsmisdrijven aan wie ernstig geestelijk of lichamelijk letsel is toegebracht kunnen een aanvraag doen bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven voor een tegemoetkoming in de schade. Het schadefonds doet uitkeringen voor zowel de materiële als de immateriële schade. Het schadefonds vergoedt niet de werkelijke schade, maar betaalt een tegemoetkoming. De maximale tegemoetkoming in de materiële schade is € 25.000. De maximale tegemoetkoming voor immateriële schade is € 10.000. Nabestaanden kunnen een aanvraag doen voor affectieschade; hiervoor geldt een maximum van € 4500.

Een aanvraag bij het schadefonds moet worden gedaan binnen 3 jaar nadat het geweldsmisdrijf is gepleegd. Na deze termijn worden verzoeken alleen in uitzonderingsgevallen in behandeling genomen.

Het schadefonds keert alleen uit wanneer de schade niet op een andere manier vergoed wordt, door bijvoorbeeld een verzekeringsmaatschappij of een dader.

Het Schadefonds stelt niet als eis dat eerst de dader wordt aangesproken; een verzoek bij het fonds kan worden ingediend ook als nog niet bekend is of en hoeveel de pleger zal betalen. Het schadefonds kan bij zijn beslissing rekening houden met een bedrag dat door de pleger is toegekend, of bepalen dat bij latere betaling door de pleger (of een verzekering) de uitkering van het Schadefonds of een deel daarvan moet worden terugbetaald.

Factsheet

Rechtsbijstand aan slachtoffers van gewelds- en zedenzaken: schadevergoeding

Uitgave: LANGZS, 2014 *Mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van het Fonds Slachtofferhulp*

Tekst: Margreet de Boer, PoWR

Bij het opstellen van de tekst is gebruik gemaakt van eerdere publicaties van Margreet de Boer, met name de brochure *Juridische Aspecten van Huiselijk Geweld* (MOVISIE, 2009).

LANGZS
LANDELIJK ADVOCATEN NETWERK
GEWELDS- EN ZEDENSLACHTOFFERS